

Därför bör Riksdagen agera i frågan om Statens museer för Världskultur

SAMMANFATTNING: Museer bör sprida kunskap, inte värderingar och åsikter. Regeringens bedömning i kulturarvspropositionen 2016/17 punkt 8.4 att Världskulturbegreppet och den tematik som följer är fortsatt relevant¹ strider mot propositionens centrala budskap att museerna ska stå fria från politiken. Uppdraget till Statens Museer för världskulturs (SMVK) att motverka segregation² och främlingsfientlighet i Sverige har inte med Östasiatiska, Etnografiska och Medelhavsmuseets kärnverksamhet och samlingar att göra.

Propositionen slätar över den spänning som finns mellan museerna kärnuppgifter och det uppdrag som staten lägger på museerna att vara en del i framtidsfostran i en global tid. Muséernas kärnverksamhet är och bör förbli att bevara, utveckla och ge möjlighet till forskning om kulturarvet och därmed bidra till folkbildning

Riksdagen bör stoppa den planerade sammanslagningen av SMVK:s tre museer i Stockholm, Östasiatiska, Medelhavs- och Etnografiska museet. I Kulturarvspropositionen sidan 124 ger regeringen överintendenten för SMVK fria händer att gå vidare med planerna med orden: "Regeringen tar i sammanhanget inte ställning till i vilka lokaler verksamheten ska bedrivas. Det ligger inom myndighetens ansvar att besluta om." Regeringen bör inte på detta sätt fransäga sig ansvaret för Sveriges hantering av det internationella kulturarvet. Vi vill påtala att flytten i praktiken kommer att stänga tre internationellt erkända museer för överskådlig framtid för forskning och allmänhet och orsaka okontrollerade kostnader, där skattebetalarna slutligen får stå för notan.

Museerna kommer vidare att mista sin identitet och varumärken, vilket riskerar att negativt påverka Sveriges relation och anseende i Kina, Sydkorea, Japan, Cypern och andra länder. Detta stundande haveri är uttryck för new public management, som alltmer kritiserats som ineffektivt och förödande för verksamheten.

De tre museerna i Stockholm behöver istället få genomgå en strukturerad period av arbete med kärnverksamhet utan stora centraliserande omorganisationer, konsulter och toppstyrande chefer som har ringa kunskap om vad de är satta att förvalta.

För att uppnå verklig självständighet gentemot den politiska beslutsnivån kan Sverige med internationella framgångsrika exempel som förebild istället införa beslutande styrelser, där ämneskunskap är representerad, som kan skydda institutionerna från tillfälliga politiska konjunkturen.

¹ Kulturarvspolitik, prop. 2016/17:116 sid 124

² Kulturarvspolitik, prop. 2016/17:116 sid 124

Bakgrund:

Östasiatiska muséet har en av världens främsta samlingar av kinesiska fornföremål och antik konst. Muséet åtnjuter ett internationellt rykte som få svenska institutioner kan jämföra sig med, inte minst i Asien. Även Etnografiska museet med den unika Sven Hedin-samlingen är av stor vikt liksom Medelhavsmuseet med den största Cypern-samlingen i världen utanför Cypern, föremål som räddats till eftervärlden undan olika nationalistiska strömningars kortsiktiga intressen³.

På uppdrag av regeringen redovisade SMVK i september 2016 rapporten "Förslag till åtgärder för att förbättra Statens museer för världskulturs ekonomiska förutsättningar" Den argumenterar för att lämna lokalerna där de tre museerna är verksamma idag, med syfte att reducera hyreskostnader. Samtidigt rapporterade de att ett av SMVK:s viktigaste uppdrag nu var att "fånga upp den unga generationens engagemang och vilja till att bidra till en bättre gemensam hållbar framtid⁴". Därför vill ledningen slå samman museerna till ett *Världskulturmuseum Stockholm*. En projektledare och en processledare ska nu anställas för att hitta lokaler för syftet.

Hotar forskning och internationellt samarbete.

Museerna riskerar vid sammanslagning att tappa sin identitet och den forskning och kunskap som finns kring dess föremål riskerar att gå förlorad för all framtid.

Utlåtanden från våra vetenskapliga akademier och ett stort antal forskare har i debattartiklar gång på gång väddat till Kulturdepartementet att lyssna på forskarvärldens insikter i förlusten som en sammanslagning skulle innebära. De tre enskilda museerna är en styrka för Sverige. Östasiatiska har varit en resurs och plattform för utbyten mellan svenska, kinesiska, japanska och koreanska forskare i decennier. Stödet för Östasiatiska internationellt är väl synligt i det upprop <http://upprop.nu/NYDN> som nu har över 3400 undertecknare från hela världen, däribland flera av de tyngsta namnen i fältet.

Den föreslagna flytten skulle innebära att samlingarna flyttas till ett separat externt lager (det finns ett i Tumba). Det skulle göra samlingarna otillgängliga för besökare och kraftigt försvåra arbetet för forskare och personal. Museibyggnaderna är där kärnverksamheten bör ske. Digitalisering kan enligt expertisen inte kompensera för förlusten av fysisk direkt tillgänglighet. Det är också viktigt att museernas bibliotek finns nära samlingarna. Det är i nuläget oklart vad som kommer att ske med museibiblioteken.

Som regeringen påpekar⁵ har myndigheten SMVK från början 1999 styrts under stark påverkan av den s.k. nya museologin, med mindre fokus på föremålssamlingarna. Istället har den en samtidspolitisk agenda med inriktning mot integration och identitetspolitiska frågor i Sverige. Ledningen vill nu⁶ flytta fokus för verksamheten till "framtidsrelevans". Det

³ , Kungl. Vitterhetsakademiens öppna brev 26 oktober 2016

http://www.vitterhetsakad.se/ckeditor_assets/attachments/501/pm-2016-10-27.pdf

⁴ Dnr 330/2016 Tydliggörande av Världskulturuppdraget sid 13.

⁵ Kulturarvspolitik, prop. 2016/17:116 sid 39.

⁶ Se SMVK:s regeringsrapport Tydliggörande av världskulturuppdraget" DNR330/2016

kan anses häpnadsväckande för museer med ca 450 000 stycken föremål som spänner över flera tusen år.

Så snart samlingarna packats ned så finns det därför ideologiska skäl att aldrig packa upp dem. Efter Etnografiska museets flytt och nybyggnad sent 1970-tal är fortfarande delar av samlingarna ouppackade. Det rör sig om många fler föremål vid framtida flytt av två eller tre museer⁷. Bara i Östasiatiskas lokaler finns 100 000 föremål, varav många ovärderliga. Med så stora kostnader att packa ned (se nedan) - så är det högst osannolikt att det finns några pengar att packa upp dem med efter flytt. Och vem skall göra urvalet om de packas upp?

Politik ersätter kompetens

Vitterhetsakademien som följt utvecklingen skriver: "Det som nu hänt är att dessa institutioner med stöd av statsmakterna är på väg att förlora eller redan nästan helt har förlorat sin vetenskapliga kompetens. Personal med utpräglad expertkunskap har ersatts av personal utan. Medelhavsmuseet har exempelvis ingen expert på Grekland, Rom, Cypern eller Islam.

År 2006 arbetade sju ämneskunniga på Medelhavsmuseet (museichef och intendent). I dag är det bara en. På Etnografiska museet finns idag en ämneskunnig intendent, det vill säga med inriktning på kulturanthropologi/ socialantropologi, 2012 arbetade fyra intendent där⁸. Med nuvarande inriktning finns ingen anledning att tro att det kommer förändras.

Ingen redovisning – oöverskådliga kostnader

De påstådda besparingarna i lokalhyra kommer att ätas upp av nya kostnader. Det underlag som SMVK:s ledning skickade till Kulturdepartementet vilar inte på saklig grund, som facken vid SMVK påpekat i skrivelse till departementet.

Den saknar också en beräkning över vad själva flytten kommer att kosta. Det är relevant att jämföra med Nationalmuseums (NM) flytt. Rapporten Riksdagens utredningstjänst gjorde i april⁹ visar att NM:s kostnader för dessa var 35 miljoner. Packningen och flytt av 27 000 föremål motsvarade drygt 13 700 arbetstimmar.

Jämför nu med SMVK som har 465 000 föremål! Därtill 1 miljon bilder. NM och SMVK föremålssamlingar är jämförbara. Det rör det sig i bägge fallen om sköra, antika föremål som kräver omfattande dokumentation och specialanpassad paketering.

Transport är det största riskmomentet för gamla föremål. Det vore en allvarlig förlust för Sveriges ansvar för det internationella kulturarvet om de skadades.

Med vilka pengar ska SMVK betala flytten och ansvarsfull paketering av nästan en halv miljon föremål? Denna snöboll bör åtminstone inte få börja rulla utan att en ordentlig och från myndighetsledningen oberoende utredning har genomförts.

⁷ Enligt rapporten, Dnr 331-2016

⁸ Se <http://www.aftonbladet.se/kultur/article23716323.ab>

⁹ Riksdagens utredningstjänst dnr2017:528

Kapitalförstörelse när befintliga lokaler tas ur bruk.

SMVK:s ledning menar att flytten behövs för att lokalerna är i dåligt skick. Denna bedömning saknar likaså saklig grund.

James Lin, internationellt känd forskare på kinesisk konst har besökt och studerat Östasiatiska lokaler och förråd. I ett mejl (till SMVK:s registrator 12 november 2016) skriver han: "...the storage and environmental conditions is one of the most ideal I have worked with..."

Föremålsmagasinen på Östasiatiska renoverades totalt i samband med ombyggnaden 2004. Dåvarande konservatorer var i hög grad involverade i ombyggnadsprocessen. De är alltså funktionella för den typ av material som museet har sina samlingar. Vi kan också påpeka att Östasiatiska årshyra på sju miljoner kronor är relativt låg.

Vad gäller konserveringsateljén är den helt och hållet en nybyggnad och stod klar 2010. Den totala investeringen med ombyggnad för den nya utställningen Egyptenutställningen på Medelhavsmuseet 2014 blev ca 14 miljoner. För att öka tillgängligheten installerades bland annat en ny hiss¹⁰. Att nu utrymma, alternativt flytta verksamheten vore ren kapitalförstörelse. Dessutom var Medelhavsmuseet ett av Stockholms mest besökta museer det året med 298 000 besökare.

Ett nybygge, om än aviserat som en minskning i utställningsyta jämfört med de tre museerna nu, kommer givetvis också få höga hyror.

SMVK:s förslag till regeringen för att förbättra de ekonomiska förutsättningarna nämner inte det uppenbara alternativet. Museerna ligger strategiskt i Stockholms mitt. Skeppsholmen är en unik plats, en museiö som vi kan vara stolta över. Att flytta dem därifrån till närförort eller Gärdet skulle kraftigt minska deras exponering till Stockholms växande turistindustri.

Kinesiska resenärer världens största och mest köpstarka turistgrupp, enligt FN:s turismorgan UNWTO¹¹. Med rätt ledning kan Östasiatiska på nytt bli erkänt som en av världens ledande i sitt fält. Det skulle kunna vara en turistmagnet för bildade köpstarka kineser. I nuläget har dock Östasiatiska inte ens en kinesisk sajt. Däremot finns den på arabiska. Även Etnografiska och Medelhavsmuseet skulle kunna utvecklas.

Besökarantalet kan ökas enormt - om ledningen bara öppnar ögonen för den potential de sitter på.

Problemet med marknadshyror är välkänt. Det är beklagligt att en museilag som vill ta helhetsgrepp på kulturarvsområdet och skapa "långsiktigt tydliga förutsättningar för ett allmänt museiväsende"¹² inte nämner det som många kulturarvsinstitutioner, inklusive SMVK, upplever som sitt största problem. Redan i nuläget är vissa byggnader, likt Naturhistoriska undantagna systemet med marknadshyror. Förslagsvis bör de undantagen utökas att gälla verksamheter likt SMVK, vars byggnader får anses anpassade och förknippade med verksamheten i liknande utsträckning som befintliga undantag.

¹⁰ SMVK årsredovisning 2013

¹¹ 2016 åkte 135 miljoner kinesiska turister utomlands, 200 000 besökte Sverige och antalet förväntas öka med 10 procent per år. <http://media.unwto.org/press-release/2017-04-12/chinese-tourists-spent-12-more-travelling-abroad-2016>

¹² Kulturarvspolitik, prop. 2016/17:116 sid 191.

Framtidsfostran vs fri åsiktsbildning.

Propositionen slätar över den spänning som finns mellan museerna kärnuppgifter och det uppdrag som staten lägger på museerna att vara en del i framtidsfostran i en global tid. Muséernas kärnverksamhet är och bör förbli att bevara, utveckla och ge möjlighet till forskning om kulturarvet och därmed bidra till folkbildning

Paradoxalt nog präglas propositionen av en uppfostrande syn som rimmar illa med målsättningen i den föreslagna Museilagen av "fri åsiktsbildning" och "museernas självständiga ställning".

I propositionen beskrivs kulturarvsinstitutionerna genomgående ur ett politiskt nyttoperspektiv. Kulturarvet sägs skapa ekonomisk tillväxt och vara en "avgörande resurs i samhällsbygget" "såväl socialt och ekonomiskt som miljömässigt"¹³. Den nya museilagen, tror regeringen, kommer vara "positiv för jämställdheten mellan kvinnor och män och möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen." Men propositionen lägger ingen märkbar vikt vid att kultursektorn har ett värde i sig. L'art pour l'art, konst för konstens egen skull.

Det är bra att propositionen säger att institutionerna ska vara på armlängds avstånd från politiken. Men det verkar finnas en blind fläck för regeringens egen roll i åsiktsstyrningen. Vitterhetsakademien skriver om förslaget (punkt 8.3) att skapa en museimyndighet för Sveriges historia: "Det normerande mångfaldsperspektivet som denna myndighet önskar åstadkomma löper stor risk att istället få en homogeniserande verkan där endast ett perspektiv blir rådande".

Det är ministern som utser cheferna på institutionerna och det är lätt att lista ut vilka åsikter som ska propageras för stunden för att gynna karriären.

Regeringen påpekar mycket riktigt att kulturarvsinstitutionerna har stort förtroende i breda grupper tack vare den kunskap de besitter. Tyvärr tar regeringen det till intäkt för att uppmana dem att bli mer aktiva i samhällsdebatten¹⁴. De missar därmed att dessa "debattmuseer" riskerar att urholka just det förtroende propositionen nämner – det bygger ju till stor del på att de inte är ute och svänger i dagspolitiska frågor och koncentrerar sig på sina egna expertområden. Museer kan självklart arbeta med och förhålla sig till aktuella frågor, men de bör vara drivna av kunskap och inte av en politisk agenda.

Riksantikvarieämbetets olämpliga nya roll.

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) föreslås i punkt 6.4 få ansvar för museifrågor och blir samordnade part på nationell nivå. Detta är oroande då RAÄ har en mycket politiserad agenda för kulturarvsinstitutionerna, och har infört "normkritisk handläggning" på myndigheten.

I propositionens beskrivning av Kulturarvsrådets framväxt beskrivs museer och antikvarier som att de enkom fungerat som maktens redskap för att tjäna dess intressen. Även om beskrivningen i sig är delvis sann är det inte hela sanningen. Det som saknas i

¹³ Kulturarvspolitik, prop. 2016/17:116 sid 70.

¹⁴ Kulturarvspolitik, prop. 2016/17:116 sid 70.

framställningen är museernas och den tidigare politikens ambition att sprida vetenskapligt baserad kunskap om historien. Att museerna inte på ett tydligare sätt lyfts fram som institutioner för spridning av vetenskaplig kunskap ger en missvisande bild av museernas roll och den forskning som har bedrivits och bedrivs där, och det lägger en farlig grund för framtiden.

I Riksantikvarieämbetets "Vision för kulturmiljöarbetet 2030" handlar visionen inte om att myndigheten och de antikvarier som arbetar med att bevara fornlämningar, byggnader, miljöer och landskap på våra länsstyrelser och läns museer ska göra detta med målsättning att sprida kunskap om historia och humanistiska ideal. Istället är visionen att kulturmiljöarbetet ska vara ett instrument för att nå olika politiska mål: skapa hållbar utveckling och använda kulturarvet för att skapa känslan av inkludering. Genom att inte prata om "ditt och mitt kulturarv" eller försöka avgränsa ett "vi"¹⁵ ska alla kunna "dela på historien" för att skapa en bättre gemensam framtid. Denna identitetspolitik kan förvisso ha vällovliga mål, men är inte förenlig med målet av fri åsiktsbildning. Visionen kommer dessutom troligen att vara kontraproduktiv, då uppmaningar om att inte tänka på ett visst sätt ofta leder till motreaktioner. Resultatet riskerar alltså snarare att bli ökad polarisering samtidigt som allmänhetens förtroende för kulturarvsinstitutionerna skadas.

Istället borde museerna tvärtom få värna sitt oberoende på riktigt, och ha fokus på sin kärnverksamhet. I Östasiatiska fall är det Östasiens kulturhistoria – inte svensk integrationsdebatt.

Vi måste en gång för alla inse att kulturen inte har den direkta samhällseffekt som propositionen ger sken av. Segregationen och arbetslösheten minskar inte bara för att museet tar bort skyltarna. Stödet till främlingsfientliga partier påverkas inte av att museer börjar kalla sig "mötesplats", som Världskulturmuseet i Göteborg. Ett museums uppdrag är att "förvärva, bevara och främja sina samlingar som ett bidrag till skyddet av naturarvet, kulturarvet och det vetenskapliga arvet", det är portalparagrafen i ICOM (International Council of Museums) etiska regler. Det räcker gott så. Att detta sedan kan leda till ekonomisk utveckling och mer tänkande reflekterande medborgare är indirekta resultat som inte ska dikteras fram.

Den föreslagna Museilagen har en vällovlig vilja att alla ska kunna känna sig engagerade och delaktiga i Kulturarvsinstitutionerna. Men § 7 som säger att "utställningarna och annan publik verksamhet vid museerna ska vara tillgänglig för alla och anpassade för användarnas olika förutsättningar" riskerar dock att leda snett. Vi vill påminna om att den som vill vara en angelägenhet för alla ofta blir en angelägenhet för ingen. Det riskerar tyvärr också bli resultatet för Kulturarvsinstitutionerna.

Med det fokus som propositionen har på att precis alla oavsett kunskapsnivå ska känna sig hemma blir resultatet lätt ett fördummande och infantilisering, vilket vi redan sett exempel på.

Den nivån är mindre intressant för bildningstörstande allmänhet.

Vi menar att det i dessa tider av kunskapsförakt och alternativa fakta är viktigare än någonsin att värna vuxet tänkande och kunskapsinstitutioner som erbjuder större och djupare forskningsbaserade perspektiv. Alla kids kommer aldrig vara intresserade av kinesiskt porslin, sjöhistoria, osv. Det är en smak som ofta utvecklas i vuxen ålder samt hos

¹⁵ <http://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/fragor-svar/vision-for-kulturmiljoarbetet-2030/>

en liten andel intresserade barn. Det är en rikedom för Sverige att institutioner även för dessa finns.

Inför styrelser med ämneskunskap

Sverige bör istället studera hur andra framgångsrika internationella museiorganisationer likt British Museum, osv, har tvärpolitiska styrelser där fackkunskap är garanterad inflytande. I Sverige är all makt på kulturarvsinstitutioner som SMVK istället koncentrerad till en tjänsteman. Enrådighetsverket bör alltså ersättas med styrelseledda institutioner. Vidare bör Riksdagen överväga möjligheten att bryta upp myndigheten Världskulturmuseerna. Låt Östasiatiska bli en stiftelse med representant för akademien (och eventuellt kungahuset med tanke på att en så stor del av samlingarna donerades därifrån) i styrelsen.

Skydda samlingarna och Sveriges förvaltning av det internationella kulturarvet

Donatorerna har skänkt föremålen till Östasiatiska Museet inte till ett Världskulturmuseum. Donationerna har skett med särskilda villkor och donatorerna kan ha anspråk på att deras intressen tillgodoses vid förflyttning av gåvorna, som kan krävas tillbaka med rättsliga medel. Om detta sker som en följd av att Riksdagen godkänner propositionens skrivelse om Världskulturmuseerna har Sverige inte förvaltat sitt internationella kulturarv på ett ansvarsfullt sätt, eller levt upp till ICOMs etiska regler.

På Medelhavsmuseet invigdes den nya Cypernutställningen 2009 med stöd av LG Leventis stiftelse. Då förband man sig ånyo att förvalta och tillgängliggöra den största Cypersamlingen i världen utanför Cypern¹⁶. Om man nu väljer att packa ned densamma kan det få allvarliga konsekvenser. I värsta fall att Cypern kräver tillbaka sina samlingar.

Vi vädjar därför till er att tänka efter. Vill vi verkligen låta detta ske? Vill vi verkligen förlora unika plattformar för våra kontakter med några av världens viktigaste länder och kasta bort årtionden av investerade skattepengar och uppbyggd renommé bara för att få nya svarta hål i budgeten?

Nej, vi vädjar till er att låta besluten i riksdag och regering fattas på kunskapsbaserad grund. Se till att inhämta sakkunskap om de här museernas betydelse, och gemensamt med forskarvärlden finna vägar för att istället stärka dessa institutioners kunskapsarbete så att vi kan bygga vidare på de plattformar de är för utbyten, och för att med respekt, dialog och samarbeten lära oss mer om omvärlden.

Ola Wong, journalist, författare och Kinakännare.
ola@olawong.se, 073 6300167.

Anna Westin, specialist, Kinesiskt konsthantverk och keramik

¹⁶ <http://www.expressen.se/kultur/stoppa-utarmningen-av-medelhavsmuseet/>

Martin Rundkvist, fil.dr, arkeolog

Louise Brown, sinolog och författare.

Ett flertal museimedarbetare har bidragit till texten, de vill av rädsla för repressalier inte underteckna med namn.

Stockholm 2017-05-03.